

jen tiše trpěli. Možná jde opět o určitou „slepou skvrnu“ těch, kteří píšou „o nás bez nás“. Zároveň, čím více se analýzy Ghodseeové a Orensteina blíží současnosti, tím častěji se vkrádá otázka, jestli je jejich interpretační schéma (celospolečenské dopady tranzice) stále ještě platné. Jistěže v řadě východoevropských zemí sledujeme nárůst populismu; nebyli jsme však v poslední době také svědky zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem a odchodu Velké Británie z Evropské unie? Není už třeba opustit „post-socialistickou perspektivu“ a dívat se na svět jako na vzájemně propojený, kdy leccos lze vysvětlit spíše kulturně-sociálními konvergenčními než divergenčními? Existuje ještě vůbec něco typického pro postsocialistický svět? V knize Ghodseeové a Orensteina bychom mohli na tuto otázku najít pozitivní i negativní odpověď. Přes všechny výhrady však má tato kniha nepochybně smysl číst. Příjemnějším je skvělou výpovědí o tom, že přesvědčení řady obyvatel východní Evropy o tom, že se stali obětmi, má dodnes reálné politické důsledky. A zároveň nám připomíná, jakým způsobem nahlíží na postsocialistický svět dnešní akademický západní diskurz.

Lenka J. Budilová

Lenka.JakoubkovaBudilova@fhs.cuni.cz

<https://doi.org/10.14712/12128112.4755>
CC BY 4.0

Juraj Buzalka: *Postsedliaci. Slovenský ľudový protest.*

Mamaš, [b. m.] 2023, 371 s.

Od dob *Zlaté ratolesti* se stalo jen párkrát, že se antropologické dílo stalo bestsellerem, byť jen v národním rozměru. Tento „zázrak“ se aktuálně udál na Slovensku, kde soubor esejů a úvah bratislavského antropologa Juraje Buzalky, mimochodem aktuálně dokončujícího jmenovací řízení na Karlově univerzitě, již rok trhá rekordy v prodejnosti. Škarohlídi mohou namítnout, že důvody jsou v podstatě vnější, že jde o (neúspěšný) manifest liberálně orientovaných Slováků proti obnově Ficova režimu. O zrcadlo smutku, do kterého pohlížejí menšinová nespokojenci, aby tak lépe porozuměli vlastnímu nezdaru. Ale i kdyby to bylo (jenom) tak, co jiného než kritické zrcadlo vlastní společnosti by měla antropologie nabízet?! Copak by bylo lepší ukázkou angažované vědy než čtená, diskutovaná a staronovou politickou garniturou nenáviděná analýza, demaskující skryté instituce slovenské společnosti a politické hry sloužící k jejich ovládnutí?! *Postsedliaci* jsou bestsellerem naprosto právem, stejně jako je zcela v pořádku, označíme-li je za akademické dílo – byť vzhledem k esejistické povaze na samém okraji akademického psaní a současně někdy až příliš spoléhající na publicistickou zkratku. Mezi Ludovítem Štúrem a Vinnetouem bylo přeci jen víc odlišností, než se autor snaží čtenářům v kapitole srovnávající tyto dva romantické hrdiny ukázat...

První, obsáhlejší a argumentačně promyšlenější část Buzalkovy knihy tvoří 11 esejů, publikovaných v různých sbornících nebo časopisecky v letech 2014–22.

Jejich svorníkem je vědomí vesnického charakteru současné slovenské společnosti, spočívajícího jak v tom, že většina obyvatelstva žije na venkově nebo v menších městech, tak v tom, že i ostatní se k tomuto *dedinskému* charakteru nostalgicky hlásí. Slovensko samozřejmě prošlo výraznou modernizací, dávno již není převážně zemědělskou společností, velká část obyvatel si však zachovala úctu k tak zvané tradičnímu způsobu života, který stále chápe jako jistý ideál, i když jej sama vůbec nenaplnuje. „Postsedláci“ (přesnější překlad by patrně byl „postrlníci“) tíhnou k alespoň rétorickému zachování hodnot venkovské pospolitosti, zatímco jejich liberálněmodernistickou kritiku vnímají nanejvýš úkorně, což „se projevuje v příbuzenských vztazích, v praxi (možná především) akceptováním distribuce moci na základě statusu a prestiže, namísto schopností a osobní iniciativy, ... [v sentimentálním zájmu o] folklor“ (s. 21). Zrcadlí se to také v jejich volebním chování, čehož umně využívají populističtí technologové moci, jimž Buzalka říká „vesniční fašisté“.

V první, z celé knihy nejdelší úvaze autor ukazuje, že tento charakter slovenské společnosti je třeba vzít vážně, nepřezírat jej a nevysmívat se mu, stejně jako je třeba zasadit se o integraci fakticky marginalizovaných – Romů a Maďarů. Nemá přitom jít o pouhý politický kalkul, nýbrž o skutečné zhodnocení funkčních sociálních institucí, které mají i vrcholně moderní „zelený“ potenciál: „nežít pro zisk o sobě, jako v průmyslovém kapitalismu, ale žít dobře, v souladu s okolím“ (s. 46). Idealizace romantických vůdců a spoléhání se na ně, ukazuje druhý esej, je naproti tomu kontraproduktivní, stejně jako perpetuace socioekonomického vyloučení Romů,

tematizovaná ve třetím eseji. Následující vzpomínka na „zlatá devadesátá léta“, éru otevřeně a progresivisticky naladěné společnosti, projevující se i širokým publikačním a publicistickým ruchem, odkrývá anomaliu takového stavu. „Slovenský (a střeoevropsky postkomunistický) problém s liberální demokracií není problém nevspělosti, deformace či zaostávání (za Západem, nebo vůči Východu), ale slovenské (a širěji střeoevropské) modernity *sui generis*.“ Nad rámec Buzalkových úvah dodávám pro české čtenáře, že jeden politický publicista nedávno drsně, avšak trefně poznamenal, že slovenský politický vývoj naneštěstí není dvě stě let za českým, jak by si Čehůni rádi namlouvali, nýbrž o dva roky napřed...

Rétorické odlehčení, které na druhý pohled vede k depresím, předznamenává následující esej *Víno a svoboda*. Slovenská společnost, která měla i v období reálného socialismu závažné problémy s alkoholismem, po jeho pádu pít nepřestala, jen se „nápojově stratifikovala“. Dobré víno je známkou prestiže – tak důležité v „postsedlácké“ společnosti – má moc rozdělovat, přičemž „gentrifkace postsocialistických elit není daleko od pocitů etnické exkluzivity“ (s. 132). Obranu proti tomu Buzalka spatřuje v pluralitní občanské společnosti, kterou mu v následujícím eseji z dostupných možností nejvíc představovalo Československo. V tomto na Slovensku i v českých zemích dnes rozhodně menšinovém narativu je přitom osobní: vzpomíná na podmínky, v nichž žili jeho prarodiče a rodiče i on sám, vychází ze specifické zkušenosti slovenského luterána, jejichž podíl ve společnosti je sice nízký, avšak kulturní význam byl (právě i v souvislosti s československým projektem) zásadní. To

mi dovoluje ještě jednu poznámku k celé knize. Ačkoli se v ní příležitostně hovoří o náboženství, tento důležitý rozměr identity většiny Slováků autor prakticky neanalyzuje. Mám za to, že nemůže: jako evangelík a dokonce syn (a vnuk) evangelických duchovních má zažitou dramaticky odlišnou představu náboženství než většina slovenské společnosti. Římskokatolíci (ale i řeckokatolíci a pravoslavní) Slováci v jeho očích nejsou moc nábožensší, protože jejich religiozita nespočívá v osobním vztahu k Bohu a náboženských povinnostech, nýbrž v kolektivní identitě příležitostně se kajících hříšníků. Je to jiný sociální typ religiozity, ne však absence tohoto tak důležitého symbolického zázemí slovenské společnosti.

Posledních pět esejí první části knihy – věnovaných postojům k migrantům, muslimům a ženám, donašečům, akademické samosprávě a nebezpečí populismu – patří již vlastně k části druhé. Jde o kratší, třebaže stále dobře promyšlené a akademickými studiemi podložené úvahy, na něž navazuje *Publicistika*, 17 textů, fejetonů či glos, které Buzalka v posledních deseti letech publikoval převážně na stránkách *Listů*, *Pravdy* a *Sme*. I v těchto kratších,

skutečně žurnalistických útvarech se nicméně zračí autorova vědecká erudice a jeho liberální občanské postoje. Českému čtenáři mnohdy ukazují a slovenskému připomínají politické kauzy, které sice odvál čas, avšak jejichž vyznění je dlouhodobě charakteristické pro reálný politický provoz druhé části druhdy společného státu. Proto i tyto sloupky patří do knihy, která je jak popularizující, tak akademicky poučená, aktivistická i psaná s odstupem, nastavující kritické zrcadlo, a přitom velmi osobní.

Nemám iluze, že by většina čtenářů před *Postsedliaky* zaznamenala existenci sociální antropologie, tím méně na Slovensku (ačkoli v České republice situace není o moc lepší). Není to ale vůbec špatná vizitka, budou-li obor hodnotit podle tohoto vzoru, a podaří-li se jim najít ještě pár obdobně kvalitních a přitom sdělných antropologických prací, bude to úplně skvělé. Škoda jen, že ty další budou muset hledat opravdu úporně.

Zdeněk R. Nešpor

zdenek.nespor@soc.cas.cz

<https://doi.org/10.14712/12128112.4756>
CC BY 4.0